

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่มุ่งใช้วิธีการทางการศึกษาและการพัฒนาผสมผสานกัน โดยมีเป้าหมายหลักว่า หลังจากการนำเอากระบวนการทางการศึกษาและการพัฒนามาใช้ในการวิจัยครั้งนี้แล้ว ผลของการวิจัยจะสามารถยับยั้งหรือชะลอการย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกชุมชนของสตรีชนบทได้ การเริ่มต้นการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้เริ่มต้นการศึกษาในลักษณะของการผสมผสานระหว่างการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และการศึกษาแบบเจาะลึกในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่น การศึกษาและการพัฒนาชุมชนโดยใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบเจาะลึก ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยดังกล่าวได้นำมาเป็นแนวทางในการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม การได้มาซึ่งข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ต้องอาศัยแหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนของการศึกษาวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาดังต่อไปนี้

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ทำการศึกษาได้จาก 2 แหล่งคือ

1. ข้อมูลที่เป็นเอกสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดลำปาง สำนักงานป่าไม้อำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ การได้มาซึ่งข้อมูลเหล่านี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการขอเอกสารจากหน่วยงานดังกล่าว แล้วนำข้อมูลที่ได้มาศึกษารายละเอียด นอกจากนั้นยังใช้วิธีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเรื่องลักษณะการเข้าไปทำงาน แผนการดำเนินงานในชุมชนที่ผ่านมา สภาพปัญหาและ

อุปสรรคที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำงานอยู่ในชุมชนแห่งนี้จากบุคลากรของหน่วยงานที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ อันได้แก่ บุคลากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือที่รับผิดชอบงานด้านการจัดหลักสูตรวิชาที่พระยะสัน บุคลากรของสำนักงานเกษตรอำเภอ (เกษตรตำบล) ที่รับผิดชอบงานส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้จากแหล่งดังกล่าวเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทุติยภูมิและคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอยู่บ้าง ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องกับข้อมูลในพื้นที่ขณะทำการศึกษาอีกครั้งก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์และนำเสนอในผลการวิจัย

2. ข้อมูลจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนได้แก่ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว และกลุ่มเด็กในวัยเรียนที่กำลังจะจบการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการศึกษาเพื่อเจาะลึกถึงสภาพทั่วไปของชุมชน ประเด็นปัญหา/สาเหตุ/ปัจจัย ภายในชุมชน ที่มีผลต่อการย้ายถิ่น การศึกษาความพร้อมของชุมชนด้านทรัพยากร องค์กร บุคคล เพื่อร่วมกันวางแผนจัดกิจกรรมด้านการศึกษาและการพัฒนาในชุมชน ตลอดจนการร่วมลงมือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้วางแผนร่วมกัน สำหรับเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ขั้นตอนของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งใช้วิธีการทางการศึกษาและการพัฒนา เพื่อขยับยั้งการย้ายถิ่นของสตรีในชุมชนชนบท ในขั้นตอนของการศึกษานั้น ผู้วิจัยไม่อาจที่จะเลือกทำการศึกษาเฉพาะในกลุ่มของสตรีเพียงกลุ่มเดียวได้ เนื่องจากในชุมชนประกอบไปด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน ยากที่จะแบ่งแยกทำการศึกษาเป็นส่วน ๆ ได้ ดังนั้นในขั้นตอนของการดำเนินการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาทั้งกับกลุ่มคนทุกกลุ่มในชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด มาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน การศึกษาแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน เป็นการศึกษเพื่อทำความเข้าใจถึงบริบทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาถึงสาเหตุ/ปัจจัยที่ส่งผลให้สตรีในชุมชนเกิดการย้ายถิ่น และเป็นข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษาและการพัฒนาต่อไป

2. การศึกษาสาเหตุ/ปัจจัยที่ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการย้ายถิ่น ตลอดจนการศึกษาศักยภาพขององค์กรชุมชน ในอันที่จะร่วมมือกันจัดกิจกรรมการศึกษาและการพัฒนาเพื่อยับยั้งการย้ายถิ่นของคนในชุมชน โดยเฉพาะการย้ายถิ่นของเยาวชนสตรีเข้าสู่อาชีพขายบริการทางเพศ

การศึกษาในสภาพทั่วไปของชุมชน และการศึกษาสาเหตุ/ปัจจัยที่ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการย้ายถิ่นข้างต้น เป็นการทำความเข้าใจถึงสภาพความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างรอบด้าน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการร่วมวางแผนจัดกิจกรรมด้านการศึกษาและการพัฒนากับชุมชนต่อไป

3. การจัดกิจกรรมการศึกษาและการพัฒนาเพื่อยับยั้งการย้ายถิ่นของสตรีในชุมชนกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นไปตามความพร้อมทั้งทางด้านบุคคล องค์กร ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ กิจกรรมที่จัดขึ้นมีทั้งกิจกรรมทางด้านการศึกษาและกิจกรรมด้านการพัฒนาควบคู่กันไป กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมมี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

- กลุ่มชาวบ้านทั่วไป
- กลุ่มเด็กนักเรียนในโรงเรียน

การจัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่มนี้ แบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 เป็นการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษา มุ่งเน้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องสภาพปัญหา ผลกระทบ แนวทางการแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการย้ายถิ่น การเข้าสู่อาชีพขายบริการทางเพศของเยาวชนสตรีของ

ชุมชน การศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ลักษณะที่ 2 เป็นการจัดกิจกรรมทางด้านการพัฒนา ประกอบไปด้วยการพัฒนาองค์กรที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น รวมถึงการจัดตั้งองค์กรใหม่ การพัฒนาด้านอาชีพ ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นมีจุดเน้นที่ว่า ต้องเป็นไปตามความพร้อมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือและวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

1. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบบันทึกที่ผู้ศึกษาใช้ในการจดบันทึกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างทำการศึกษา การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในรูปการซักถาม การเข้าร่วมกิจกรรม การจดบันทึกประจำวันตลอดระยะเวลาที่เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนอย่างละเอียดครบถ้วน

2. การสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview or Non-Structured Interview) การสัมภาษณ์วิธีนี้ทำให้ผู้วิจัยมีอิสระในการตั้งคำถามภายใต้กรอบเนื้อหาที่ต้องการทราบ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งแนวคำถามไว้ก่อนล่วงหน้า และเป็นคำถามแบบกว้าง ๆ เพื่อให้มีจุดยืนและประเด็นที่ต้องการในการสัมภาษณ์ที่ชัดเจน นอกจากนั้นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการยังเป็นวิธีการพูดคุยที่เป็นธรรมชาติ ไม่ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความรู้สึกรู้สีกว่ากำลังถูกซักถาม ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความละเอียดและเป็นจริง ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการนี้ในการพูดคุยกับบุคคลที่ให้ข้อมูลหลักเช่น บุคคลที่เคยออกไปทำงานนอกชุมชน ผู้เช่าผู้แก่ในหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยวิธีนี้ได้แก่ ข้อมูลที่ต้องการเจาะลึกในประเด็นต่าง ๆ เช่น ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสาเหตุ/ปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของคนในชุมชน การศึกษาประวัติบุคคลและชุมชน เป็นต้น

3. เทคนิคการทำแผนที่ชุมชน (Social Mapping) เป็นวิธีการหนึ่งของเทคนิคการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal หรือ PRA) วิธีการนี้ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนในบทที่ 4 และการศึกษาสภาพการย้ายถิ่นของคนในชุมชนในบทที่ 5 ผู้ที่เข้าร่วมให้ข้อมูลได้แก่ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่พร้อมจะร่วมสนทนาแบ่งปันประสบการณ์ การทำกิจกรรมครั้งหนึ่ง ๆ ใช้ผู้เข้าร่วมประมาณ 8 - 10 คน

ก่อนลงมือทำกิจกรรม ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นที่จะศึกษาหลัก ๆ ไว้กว้าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสนทนากับผู้ร่วมให้ข้อมูล การเริ่มต้นกิจกรรม บางครั้งมีผู้เข้าร่วมเพียง 3 - 4 คน แต่พอทำกิจกรรมไปประมาณ 10 - 15 นาที จะเริ่มมีชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงค่อย ๆ ให้ความสนใจและเข้าร่วมกับกลุ่มสนทนาและให้ข้อมูลกันอย่างสนุกสนาน เป็นบรรยากาศที่เป็นกันเอง ไม่ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีความรู้สึกว่าคุณซักถามหรือถูกบังคับให้ตอบทุกคนพร้อมและเต็มใจที่จะแลกเปลี่ยน โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้คอยป้อนคำถามและคุมประเด็นอยู่ห่าง ๆ บางครั้งการให้ข้อมูลครั้งแรกไม่ถูกต้องนักก็จะเกิดการถกเถียงเพื่อหาข้อยุติ เช่น ประเด็นของการออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เป็นประเด็นที่ต้องใช้เวลาจนถึง 20 นาทีกว่าจะได้ข้อสรุปว่า มีคนออกไปทำงานนอกหมู่บ้านจำนวนเท่าใด ชาวบ้านจะไม่ยอมให้ข้อมูลผิดพลาด แม้แต่ประเด็นเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผู้วิจัยคิดว่าไม่มีความสำคัญน่าจะให้ผ่านไปได้ เช่น ประเด็นของบ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่มี 2 หลังคือบ้านหลังเก่าที่ทิ้งร้างเอาไว้ กับบ้านหลังใหม่ที่สร้างยังไม่เสร็จว่าจะใส่จำนวนกี่หลัง ประเด็นนี้ก็เกิดการถกเถียงกันอยู่นาน จนในที่สุดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงสรุปว่าควรวีไว้หลังเดียวเพราะหลังเก่าเป็นบ้านร้าง และจะต้องถูกรื้อเอาไว้ไม่ไปสร้างบ้านหลังใหม่ การถกเถียงที่เกิดขึ้นในกลุ่มของผู้ให้ข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่ต้องการตรงกับความเป็นจริงมาก

อย่างไรก็ตาม การศึกษาข้อมูลในแต่ละประเด็นนั้น ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เหมาะสมที่เห็นว่ามีความรู้ความเข้าใจ และพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนในประเด็นที่ต้องการจะศึกษา

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีกรอบในการสังเกตคือ

- สังเกตการกระทำ โดยการสังเกตวิถีชีวิตการใช้ชีวิตประจำวัน

ของคนในชุมชน

- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน ดูการกระทำกิจกรรม พิธีกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรม งานพิธีที่สำคัญเพื่อให้เห็น สภาพความล้มพันธ์ของคนในชุมชน

- สภาพสังคม เป็นการสังเกตภาพรวมทุกแง่มุมของชุมชนที่สามารถ ประเมินได้

5. การทำประวัติชีวิต (Life Profile) ของผู้ให้ข้อมูลหลักและประวัติ

ชุมชน โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้รู้ข้อมูล ชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของชุมชน และบุคคลสำคัญ

การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้นำมาทำการตรวจสอบความถูกต้อง โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ซึ่งสุภางค์ จันทวนิช (2533) กล่าวถึงการตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีการนี้ว่า เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยพิจารณาจาก เวลา สถานที่ และบุคคล

แหล่งเวลา หมายถึงการศึกษาข้อมูลประเด็นเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกันออกไป ข้อมูลที่ได้จะเหมือนกันหรือไม่ จากการศึกษาข้อมูลหลาย ๆ ครั้ง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาที่ต่างเวลากัน มาประมวลและหาข้อสรุปร่วมกัน ข้อมูลที่ถูกตรวจสอบโดยอาศัยแหล่งเวลานี้ บางประเด็นเช่น ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลที่ต่างเวลากันจะไม่คลาดเคลื่อนมากนัก แต่มีบางประเด็นเช่น ประเด็นเรื่องสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของคนในชุมชน

สาเหตุหลักคือปัญหาด้านเศรษฐกิจ แต่ปัจจัยที่แยกย่อยออกมาจากสาเหตุหลัก เป็นปัจจัยที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาที่ต่างเวลากันจึงต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ๆ เป็นสำคัญ เช่นการย้ายถิ่นในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม มีปัจจัยผลักดันจากความแห้งแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้มีผู้อพยพย้ายถิ่นไปรับจ้างทำนา แต่การย้ายถิ่นในช่วงหลังสงครามก็มีปัจจัยดึงดูดจากภายนอกชุมชนเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่น เป็นต้น

แหล่งสถานที่ หมายถึงถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสถานที่ต่างกันในการวิจัยครั้งนี้ ไม่พบว่ามีข้อมูลใดแตกต่างกันเนื่องจากสถานที่ที่ใช้ทำการวิจัย เป็นเพียงหมู่บ้านเดียว

แหล่งบุคคล หมายถึงถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ จากการนำข้อมูลเดียวกันที่ได้จากบุคคลที่ให้ข้อมูลต่างกันมาตรวจสอบพบว่าข้อมูลที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมักจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นนามธรรม บุคคลผู้ให้ข้อมูลจะใช้ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้ามาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการให้ข้อมูล ทำให้ต้องนำข้อมูลที่ได้มาประมวลและอธิบายแยกย่อยออกไป จุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นข้อดีของงานวิจัยแบบเจาะลึก เพราะทำให้ข้อมูลที่ได้มา ได้รับการนำมาอธิบายอย่างละเอียด

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้ทำการวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กับการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้ตรวจสอบแล้วมาทำการวิเคราะห์เป็นระยะ ๆ บางครั้งข้อมูลที่ได้ยังไม่เพียงพอที่จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเป็นระยะ ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบและวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษานี้ในภาคสนาม การจดบันทึกข้อมูลโดยละเอียดทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เพียงพอ และครอบคลุมทุกด้าน หลังจากนั้นจึงนำเอาข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลตามไปด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลเป็นระยะ ๆ ทำให้ให้ผู้วิจัยได้ทราบว่าข้อมูลด้านใดยังขาดอยู่และต้องเก็บเพิ่มเติม เมื่อ

การเก็บข้อมูลเสร็จสิ้นลง จึงถึงขั้นตอนที่ต้องนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่เพื่อแยกประเภทของข้อมูลให้เป็นระบบ แล้วจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง และเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นแนวคิดและเปลี่ยนแนวคิดให้เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ โดยการเชื่อมโยง ที่ความและสร้างข้อสรุปจากข้อมูลทั้งหมด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved